

Suriye'nin Uluslaşma Sürecinde Baas Partisi ve Hafız Esed Dönemi*

Ba'ath Party And The Period Of Hafez Assad in Syrian Nationalism

ÖZET

Suriye'nin bağımsızlık sonrasında uluslaşma süreci, tıpkı diğer ulus devletlerde rastlandığı üzere milliyetçi fikir akımlarının hareketlilik kazanması ile başlar. Ortak bir dil, baskın bir etnik grup ve kültürel dayanak olacak ortak bir din inşası Suriye'de Arap milliyetçiliğinin yükselişi ile gelişir. Elbette bu süreci kurgulayacak bir lider/parti de gereklidir. Suriye'de bu boşluğu Hafız Esed önderliğinde Baas Partisi doldurmuştur. Baas partisi ile farklı mezheplerden, kentli olmayan, Arap milliyetçiliğini sosyalizm ile birleştirmeye çalışan bir düşünce yapısı iktidara hakim olur. İlk dönem Baasçıları, Arap milliyetçiliği ve kolektif yönetim anlayışından yana iken Hafız Esed gibi Neo-Başçılar Suriye ulusalcılığı ile tek adam rejiminden yanadır. Bu dönemin bir diğer önemli özelliği ise mezhepçilik olmuştur. Farklı inanç yapılarından oluşan Suriye toplumsal yapısı, Hafız Esed'in iktidarı ile Alevileri, stratejik konumlara yerleştirmiş ve bu durum Sünni-Alevi gerilimine neden olmuştur. Esasen Hafız Esed'in iktidarının 30 yıl boyunca kesintisiz sürmesinde ve ardından yerini oğlu Beşar Esed'e bırakabilmesinde bahsi geçen bu çatışmaların katkısı önemlidir.

Bu çalışmada, modern Suriye'nin oluşmasında önemli rol oynayan Baas Partisi, tarihsel sürece de yer verilerek tartışılacaktır. Elbette Baas Partisinin kuruluşu Arap milliyetçiliği düşüncesi ve önemli bir lideri olan Hafız Esed'den ayrı düşünülemez. Zira Arap milliyetçiliği, Baas Partisi ve lideri Hafız Esed, Suriye ulus devletinin inşasının önemli saç ayaklarını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Baas, Arap Milliyetçiliği, Hafız Esed.

ABSTRACT

After independency, the process of statification in Syria, just like any other nation states, starts with coming alive of nationalistic thought of movement. A common language, a dominant ethnic group and a building process of a common religion which would be cultural base improve with an upsurge in Arabian nationalism. Certainly, there needs a leading party that to fictionalize the process. Ba'ath party, under the leadership of Hafez Assad, filled this gap. By Ba'ath party, a mentality including different religion sects, not being urban, attempting to integrate Arabian nationalism and socialism becomes dominant. By replacing the earlier Ba'athism Arabian nationalism, gaas in Hafez Assad, While the earlier Ba'athism rely on a nationalist-collective governing perspective, Neo- Ba'athism come out in favor of a bossist regime. The another key feature of this period becomes sectarianism. Syrian social structure including different belief textures, just after the Hafez Assad government, has enclosed to tensions of Sunni-Alawi together with placing Alawi to strategic positions. In fact, these conflicts have great contributed to Hafez Assad's government which remained in power in a sustained 30 year and to give his way to his son, Bashar Assad.

In this study Ba'ath party, which has a key role in the construction of modern Syria, will be discussed, allowing for its historical process. For certain, the foundation of Ba'ath party could not be thought separable from Arabian nationalism and a leading figure Hafez Assad. Then, Arabian nationalism, Ba'ath party and its leader, Hafez Assad has created building stones of a national government.

Keywords: Ba'ath, Arab Nationality, Hafez Assad

GİRİŞ

Suriye siyasi tarihi, içinde bulunduğu coğrafya nedeniyle oldukça karmaşıktır. Tarihsel süreçte Osmanlı imparatorluğunun parçalanmaya başlaması ile birlikte büyük değişimlere kapı aralanmış olur. Ancak bugünkü modern Suriye devletine dönüşüm kolay gerçekleşmez. Etnik ve dini çatışmalar; Ortadoğu coğrafyasında, yeni oluşan ulus devletlerin birçoğunda belirleyici olur. Bu duruma bir örnek ise sömürgeci Fransız ve İngiliz müdahalelerinin ardından yükselişe geçen Arap milliyetçilik hareketleri ile bağımsızlığını kazanan Suriye Arap Cumhuriyeti'dir.

* Bu çalışma "Modern Ulus Devletlerin İnşasında Seküler İdeolojiler: Baasçılık ve Kemalizm Karşılaştırması (2015)" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Afyonkarahisar, Türkiye

Songül Alkan Aykaç¹

How to Cite This Article

Alkan Aykaç, S. (2023). "Suriye'nin Uluslaşma Sürecinde Baas Partisi ve Hafız Esed Dönemi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(72): 3653-3660. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/smryj.70021>

Arrival: 12 April 2023
Published: 30 June 2023

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Suriye'nin bağımsızlık kazanmasının ardından uluslaşma süreci, tıpkı diğer ulus devletlerde görüldüğü üzere milliyetçilik hareketleri ile başlar. Ortak bir dil, baskın bir etnik grup ve kültürel dayanak olacak ortak bir din inşa etme süreci Suriye'de Arap milliyetçiliğinin yükselişi ile bir parti ve lider etrafında gelişmiştir. Suriye'de bu lider Hafız Esed ve siyasal parti ise Baas Partisi olur. Birçok araştırmacı tarafından parti devleti olarak adlandırılan ve darbe ile yönetimi ele geçiren Hafız Esed, 30 yıl boyunca da aralıksız biçimde devam eden iktidarını mezhep farklılıkları üzerinden yarattığı korkulara dayalı olarak sürdürmüştür (Alkan, 2015:59).

Bu araştırmada, modern Suriye'nin oluşmasında önemli rol oynayan Baas partisi tarihsel sürece de yer verilerek tartışılacaktır. Elbette Baas Partisinin kuruluşu Arap milliyetçiliği düşüncesi ve önemli bir lideri olan Hafız Esed'den ayrı düşünülemez. Zira Arap milliyetçiliği, Baas Partisi ve lideri Hafız Esed, Suriye ulus devletinin inşasının önemli saç ayaklarını oluşturmaktadır.

BAAS PARTİSİ VE İDEOLOJİSİ

Arap Yeniden Diriliş Partisi (al-Ba'th al-Arap, Arap Resurrection), 1943 yılında Selahaddin Bitar (1911-1980) ve Ortodoks Hristiyan Mişel Eflak (1912-1989) ile Suriyeli bir grup Arap entelektüeli tarafından kurulmuştur. "Ba'th", Avrupa'da yaşanan Rönesans hareketlerine benzer bir uyanışın Arap dünyasındaki temsilciliğini ifade eder ve Mişel Eflak ve Selahaddin Bitar'a göre Arap ulusu tarihte her zaman varolmuştur ve bu nedenle şimdi yapılması gereken Arap ulusunun "yeniden diriliş"ini sağlamaktır (Özkoç, 2008: 33-34).

Baas Partisi'nin kurucuları savaşlar arası dönemde ortaya çıkan milliyetçi duygunun gelişiminin ürünüdür. Mişel Eflak ve Sünni Müslüman olan Salahaddin Bitar, Şamlı orta sınıf tüccar ailelerin çocukları olarak dünyaya gelmiş ve 1920'lerde liseye, 1930'larda üniversiteye başlamıştır. Bu dönemde, Suriye ve Irak okul sistemlerinde özellikle etkili olan pan-Arabist ideolojiye yakınlaşarak, desteklemiştir. 1942'ye gelindiğinde bu iki arkadaş kişisel kariyerlerini bırakmış ve kendini Arap devletlerinin birliğine, Arapların yabancı güçlerin kontrolünden özgürlüğe kavuşmalarını sağlamaya adanmışlardır (Devlin, 1991: 1397). Burada bahsedilmesi gereken başka bir önemli isim de Parti'nin kuruluş felsefesini oluşturan Zeki Arsuzi (1900-1996)'dir. Arsuzi, Alevi kökenli bir aileden gelir, Fransa'nın Sorbonne Üniversitesi'nden mezun olmuştur ve aynı zamanda hareketin isim babasıdır. Bergson, Nietzsche, Fichte gibi düşünürlerden etkilenen Arsuzi'nin harekete en büyük katkısı, Alevi grupları partinin tabanına katmasıdır (Gürson, 2010:55).

Şam'da partinin düzenlenen ilk kongresinin ardından parti tüzüğü yani "Baas Düsturu" açıklanır. Parti, Osmanlı baskısı ve Avrupa kolonizasyonuna karşı devrim çağrısında bulunarak "diriliş, birlik ve özgürlük" fikirlerini savunur. Baas, yalnızca Avrupa milliyetçiliğinin karşısında bir milliyetçilik geliştirmekle kalmamış, bununla birlikte Alman ve İtalyan faşizmine de karşı çıkmış ve Arap milliyetçiliği fikrinin ırki bir milliyetçilik değil kültürel milliyetçilik olduğunu vurgulamıştır. Onlara göre "Basra Körfezinden Atlantik Okyanusu"na uzanan genel Arap kimliği nosyonunu üç unsur oluşturur. İlk unsur tarihtir. Tarih sahnesinde, Doğu Arabistan'ın merkezinde İsrail'in kuruluşuna, emperyalizmin modern tarihine ve özellikle Ortadoğu'da tarih öncesine bakıldığında bile Arapların varlığına rastlanır. İkinci unsur ise Arap dilidir (Arsuzi, Arap dilinin insanlığın doğal dili olduğunu savunur). Arap kimliğinin üçüncü unsurunu ise bir din olarak görülmeyen ancak Kur'an ve dil sayesinde Araplar için eşsiz bir ruhsal ve kültürel bir tecrübe olan İslam dini oluşturur. Baas partisi aynı zamanda, kendisini dini özgürlüklere saygılı ve dini fanatizmin de karşısında olarak tanımlamaktadır (Picard, 1995:203).

Laik ve sosyalist ideolojiyi benimseyen, coğrafyasında yeni ve etkisi uzun süreli bir hareketi temsil eden (İnce 2017: 272) Baas Partisi tarafından savunulan sosyalizm düşüncesi ise Avrupa sosyalizmi ve komünizminden farklılıklar göstermektedir. Yerel bir hareket olarak ortaya çıkan ve bu nedenle uluslararası hareketlerle bir bağlantısı olmayan Baas, Batılı demokrasi anlayışı ile Marksist komünist anlayışa itiraz eder ve bu düşüncelerin Arapların sosyo-ekonomik sorunlarını çözmeye yetersiz olduğuna inanmaktadır (Şen, 2004:). Ancak sosyalizmin yine de tüm Arap ulusunun yenilenecek gelenekselcilerin ekonomi-politik hegemonyasından kurtulmak için elzem olduğu düşünülmüş ve Michel Eflak'ın amaçlarına uygun bir tercih olarak benimsenmiştir. Baas Partisinde önemli bir diğer politikacı ise Ekrem Huranidir. Hurani, hareketin başından beri radikal solun önemli bir figürü ve temsilcisi olarak öne çıkmıştır. Onun partideki etkisi birbiriyle ilişkili iki farklı katmandan oluşmaktadır; Hama muhafazasında köylüler arasındaki hatırı sayılır popülaritesi ve orduda yer alan milliyetçi genç memurlar arasındaki büyük etkisi (Kaylani, 1972: 10). Baas Partisinin sosyalizm ile ilişkisi pragmatisttir ve sosyalizm, bir amaç değil araç olarak görülür. Sosyalizm kelimesi ise uzun bir süre parti adında yer almaz, 1953 yılına gelindiğinde Ekrem Hurani'nin Arap Sosyalist Partisi'yle birleşince partinin ismine sosyalizm ifadesi eklenilerek Arap Baas Sosyalist Partisi (Şen, 2004: 162) olarak değişmiştir.

Baas Partisi, Arap milliyetçiliği düşüncesi üzerine kuruludur ve Sovyet deneyimi ya da Leninist self-determination anlayışından esinlenip, alternatif bir kalkınma modeli olarak sosyalizmin Araplara özgü

versiyonunu savunmuştur. Sosyalizmin bu yeni biçimi ile ortaya çıkması, onun milliyetçilik kadar etkili bir ideoloji olmasını kolaylaştırmıştır (Özkoç, 2008: 37). Eflak, partinin milliyetçilik vurgusunu Arap dünyasında görülen ekonomik sorunlar, geri kalmışlık ve emperyalist saldırılara karşı bir savunma mekanizması olarak görmüştür (Duran, 2021: 228). Baas partisi ile iktidara farklı mezheplerden, kentli olmayan, Arap milliyetçiliğini sosyalizm ile birleştirmeye çalışan bir düşünce yapısı hakim olmaya başlar. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan Alevilerin parti ile birlikte Suriye siyaseti ve askerisinde güç kazandığı ve bu durumun Sünniler üzerinde bir gerilim yarattığı bilinmektedir. Baas partisinin kuruluş ideolojisi bu haliyle milliyetçi, sosyalist, modern ve mezhepçi olarak ifade edilebilir.

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİNDEN HAFIZ ESED DARBESİNE BAAS PARTİSİ

Suriye'nin Fransa'dan bağımsızlık kazanmasının ardından artan okul sayısı ile birlikte alt statüdeki gençler de eğitim fırsatı yakalamış ve bu sayede Humus Askeri Akademisine alınan asker sayısında her yıl belirgin bir artış olduğu görülmüştür. Bu durum farklı dini azınlık gruplarından subayların sayısının da artmasını sağlamıştır. Bu okulda yetişen azınlıklara mensup subaylar aynı zamanda birçoğu 1949 yılından sonra meydana gelen bir dizi darbeye yer almıştır. Ancak Baas'ın iktidarı ele aldığı darbeden önce bu hizipler Sünni Subayların elinde olmuştur (Van Dam, 2000: 58-59).

Baas Partisi, 1951 yılına kadar Suriye hükümetlerine yönelik gerçekleşen dört darbeye eşlik eder ve 29 Kasım 1951'de gerçekleşen dördüncü darbe ile de Suriye parlamenter hayatı askıya alınarak, bütün yetkiler partinin eline geçer. Albay Çiçekli, siyasi partileri yasaklamakla kalmamış ve o dönemin Baas ve Arap Sosyalist partilerini de kapatmıştır. Eflak ve Bitar ise partilerinin kapatılmasından sonra Lübnan'a sürgün edilmişlerdir ve bu kapatma nedeni ile askeri destek bulma umuduyla Ekrem Hurani ile partileri birleştirme kararı alınır. Zira Eflak'ın birleşme niyetinin ardında Hurani'nin ordu ile ilişkilerini kullanmak arzusu yatar. Bu durum Eflak'ın demokratik şekilde iktidara gelme umudunun bitişini, Suriye geleneksel yapısının seçimle kırılmayacağını düşündüğünü ve böylelikle Suriye'de iktidar olma sürecinde ordunun ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Özkoç, 2008: 80). Irak Baas partisinin 1963 yılında darbe yaparak yönetimi ele almasının ardından bu darbe Suriye Baas'ını da cesaretlendirmiş ve Irak'ta yapılan darbeden tam bir ay sonra 8 Mart 1963'te Suriye'de Baas darbesi gerçekleştirilmiştir, bu darbe ile Salah Bitar başbakan olmuştur (Duran 2021: 236). Baas'ın askeri kanadı, 8 Mart 1963'de yapılan darbeye Nasırcı ve Birlikten yana bağımsız subaylar ile birleşir ve "ayrılıkçı rejimi" devirirler. Bu darbe, ordudaki mezhepçi subayların sayısının değişmesine neden olur, Suriyeli subaylar arasındaki azınlık mensuplarının sayısı, Sünni subayların sayısından fazladır ve onların aleyhine artış gösterir. Bahsi geçen azınlık subaylarının büyük bölümünü ise başta Alevi, Dürzi ve İsmaililer oluşturmaktadır (Van Dam, 2000: 63-64). Yapılan darbe ile Suriye'de yalnızca iktidar değişmez aynı zamanda bağımsızlığın ardından Suriye siyasi iktidarını ele geçiren geleneksel elitlerin kurduğu olduğu sosyo-politik yapıda el değiştirir (Şen, 2004: 231).

Salah Bitar tarafından kurulan yeni hükümetin ardından, Baas içinde ortaya çıkan farklı hizipler ve Hafız Esed'in Baas partisinde lider olma sürecinin önyü açılmış olur. Parti'nin Mişel Eflak, Salah Bitar ve Emin el-Hafız gibi ilk dönem lider ve kurucuları Pan Arabizm'i savunurken; Salah Cedit, Hafız Esed ve Muhammed Ümran gibi alevi subaylardan oluşan Neo-Baasçıların oluşturduğu başka bir grup, Suriye ulusalcılığını ve sosyalistleşmesini savunmuşlardır. 1963'da gerçekleşen askeri darbenin ardından bünyesine yeni üyeler dahil eden Baas partisinin profili de böylece değişmeye başlamıştır. Baas'ın genç ve radikal kanadını oluşturan bu grup parti içinde çoğunluğu elde etmiş ve bu durum Mişel Eflak ve Salah Bitar yanlılarının parti içinde azınlık konumuna düşmesine neden olmuştur. Parti içindeki tüm bu değişimler esasen 1940 ve 1950'lerdeki Baas ile 1960'ların Baas Partisi'nin birbirinden oldukça farklılaştığını göstermektedir (Gürson, 2010: 59).

Darbenin ardından geçen yıllar içinde Baas Partisi üye sayısı beş kat artmış ve üyelerin sosyo-kültürel özelliklerinde değişiklikler de görüldüğü yukarıda ifade edilmişti. Parti üyeliğinde sıkı üyelik kriterlerinin takip edilmemesi nedeniyle birçok parti yöneticisi, yakınının partiye girmesini sağlamıştır. Söz konusu bu durum parti içi bloklaşmalara ve bazı bölgelerde belirli isimlerin yükselmesine neden olur. Böylece partinin ideolojisinin bile bölgesel, aşiretsel ve dinsel farklılıkların önüne geçemediği ortaya çıkar. Partideki iç disiplinin bu şekilde bozulması, partinin hem sivil hem askeri teşkilatında yaşanan iktidar mücadelelerinin üzerinde etkili olmuştur (Gürson, 2010: 61-62). 1966'ya gelindiğinde ise Suriye darbeler tarihine yeni bir darbe daha eklenir, Salah Cedit ve Hafız Esed etrafında toplanan, büyük bölümü Alevi, bir bölümü de Dürzi subayların oluşturduğu grup 23 Şubat 1966 iktidarı darbe yoluyla ele geçirir. Bu darbe o döneme kadar gerçekleşen diğer darbelere göre en kanlı darbe olarak kayıtlara geçer. 1967'de yapılan Arap-İsrail savaşında mağlup olunmasının ardından Hafız Esed, iktidarına karşı artan muhalefete aldırış etmemiş ve bu muhalefet nedeniyle Salah Cedit ve hükümeti suçlamıştır. Bu dönemde Suriye'nin Filistin politikası da Salah Cedit ile Hafız Esed arasında gerçekleşen gerilimin nedenlerinden de biri olmuştur. Bu gelişmelerin ardından Esed, Ordu içindeki Cedit yanlısı üst düzey subayları görevden alarak Arap dünyasında Nasır sonrasında oluşan

yeni lider arayışının yükselen ismi haline gelmiştir. Eflak ve Bitar gibi eski Baas yöneticileri ise bu dönemde tutuklanır ve tüm bunlarla birlikte Neo Baasçılar artık partiyi ele geçirmiş olur (Şen, 2004:251). Kısa süre içinde başbakanlık yapmaya başlayan Hafız Esed, yeni bir Baas doktrinine öncülük etmiş ve Arap milliyetçiliğini “Suriye ulusalcılığına” dönüştürmüştür (İnce 2017: 274). Parti’de Hafız Esed döneminin başlaması ile birlikte Suriye uluslaşma sürecinin de hızlandığı söylenebilir.

Hafız Esed’in kesintisiz ve tek başına iktidarına giden süreç yine bir darbe ile olur. En nihayetinde Esed’in muhtemel tehditleri eleyerek ilerlediği süreç 13 Kasım 1970’de gerçekleşen darbe ile son bulur ve Suriye tarihinde darbe ile iktidara gelen liderlerden biri olarak iktidarı tamamen ele geçirir ve böylelikle 30 yıl kesintisiz olarak süren Hafız Esed iktidarı başlamış olur.

HAFIZ ESED DÖNEMİ

6 Ekim 1930 yılında dünyaya gelen Hafız Esed, Lazkiye’ye bakan dağlarda yer alan Kardaha’da, Suriye nüfusunun en önemli azınlık grubu olan Alevi-Nusayri mezhebine bağlı çiftçi bir ailenin çocuğudur. Altısı erkek, ikisi kız olmak üzere sekiz çocuklu bir ailenin en büyük oğludur (Koyuncu, 2013: 133). Esed’in siyasete ilgisi lise yıllarında başlamış ve Suriye’nin Fransız mandası olmasına itiraz eden birçok Suriyeli öğrenci gibi Fransa karşıtı eylemlerde yer almıştır. Hatta katıldığı bu eylemler nedeniyle Fransızlar tarafından hapse mahkum edilmiştir. 1947 yılında Baas Partisi’ne üye olmasında partinin laik ve milliyetçi görüşleri etkili olur. Humus’taki Askeri Akademi’den 1951’de mezun olan Esed, Mezze Hava Üssü’ne savaş pilotu olarak görevlendirilir. 1958 yılına gelindiğinde ise uçuş eğitimi almak için 11 ay Sovyetler Birliği’nde bulunur. Suriye’deki ayrılıkçı rejim tarafından 1962’de ordudan çıkarılmasının ardından sivil görevle bir bakanlıkta çalışmış ve 1964 yılında ise generalliğe terfi ederek Hava Kuvvetleri komutanlığının başına geçirilmiştir. Esed, 23 Şubat 1966’da yapılan darbeye Salah Cedit yanlısıdır ve darbenin ardından ise Savunma Bakanı görevine getirilir. Esed’in hayatına bakıldığında Suriye’nin dini azınlık gruplarından birine mensup olması ve kariyerinde yükselme imkanı tanıyan orduya katılmış olmasının hayatının iki önemli belirleyicisi olduğu söylenebilir. (Şen, 2004: 273).

Esed’in yönetim modelini Baas’ın ilk dönem düsturunda yer alan “kolektif liderlik” ten farklılaşır. Nasır’ın yönetim tarzından etkilenecek ve kolektif liderlik anlayışının yerine başkanlık sistemini kabul eder. 1971 yılında kabul edilen anayasa ile Esed, bu başkanlık modeli ile tüm yetkileri kendisinde toplamıştır. Tüm yetkilerin tek bir kişide toplandığı bu tip başkanlık modelinin üç önemli özelliği ise şöyledir: Birincisi, Anayasa’nın 83-114. maddeleri ile devlet başkanının yetki ve görevleri tanımlanır ve böylelikle Esed’in iktidarı kanunlarla tanımlanmış ve sınırlanmış olduğu için yasal bir zemine oturtulur. İkinci özellik ise iktidarın büyük halk çoğunluğuna dayanarak sürdürülmesidir. Anayasa’nın 85. maddesine göre devlet başkanı yedi yılda bir halk tarafından seçilen Suriyeli bir Arap olmalıdır. Sonuncu özellik ise Esed’in iktidarını, devlet başkanlığının demokratik denetleme mekanizmalarının dışında bırakması ve bunu yapabilmek için ordu ve güvenlik güçlerini tamamen tek liderin iktidarını koruyup sürdüreceği şekilde kurgulamasıdır (Koyuncu, 2013: 140-141).

Hafız Esed, Suriye devletinin ilk Alevi devlet başkanıdır. 30 yıl süren iktidarında takip ettiği politikalar ise pragmatist ve mezhepsel gerilimler üzerine kuruludur. Suriye ordusunun ise bu mezhepsel çatışmalardaki yeri büyüktür. Rejimi güçlendirmek ve kendisine yapılan muhalefeti sindirmek için 7 Mart 1972’de Ulusal Cephe’yi kuran Hafız Esed, Suriye’deki en yüksek otorite mercii olan Ulusal Cephe’nin 18 üyesinden 9’unu Baasçılardan atamıştır. Ulusal Cephe’nin kalan 9 üyesi ise diğer partilere üye kimselerden oluşmaktadır (Şen, 2004: 274). Hafız Esed’in 1971’de yedi yıllığına devlet başkanı seçilmesinden sonra Baas Partisi Genel Sekreterliği ve Suriye silahlı Kuvvetleri başkanlığı görevini de üstlenerek tüm önemli görevleri kendisinde toplayan bir lider olur. Parti Genel Sekreterliği, devlet başkanlığı, ordu komutanlığı gibi en önemli kurumlarının tek bir kişide toplanmış olması ise Suriye siyasi tarihinin–ve herhangi bir devlet oluşumunun–kurumların her birinin hareket özgürlüğünü ve özerklik alanını ve bunlarla birlikte Partinin kuruluş ilkelerinden biri olan kolektif liderlik anlayışını tartışmalı hale getirmiştir. Bunlarla da yetinmeyen Esed, Suriye istihbarat servisi ve güvenlik güçlerinin sıkı denetimini de elinde tutarak iktidarını muhafaza eder. Tüm bunlar lider ve parti ikileminde Partiyi liderin gölgesinde bırakır ve iktidarın tek kişide cisimleştiği yeni bir aşamayı ifade eder (Özkoç, 2008: 163-164). Buradan hareketle Esed yönetiminin lider merkezli tek adam yönetimi olduğunu ifade etmekle birlikte Esed’in bir aileye, hatta bir kabileye ait olduğu da vurgulanmalıdır. Hafız Esed’in oğlunu kendisinden sonra devam edecek iktidarı için yetiştirmesi aile ve kan bağına verilen önemin bir örneğidir ve Esed etkili birçok göreve, kan bağı bulunan akrabalarından ya da aynı kabileden, mezhepten olan kişileri getirmiştir. Baas Partisinin Hafız Esed döneminde Alevilerin yükselişi ve azınlık olan Alevilerin oynadığı merkezi rol, rejimin genel karakteristiğini göstermesi açısından önemlidir (Zisser, 1998: 33).

Esed, iktidarı ele geçirmesinin ardından Suriye ordusunda bazı değişiklikler yaparak tek söz sahibinin kendisi olmasını sağlar. Kendi korunması için 20.000 kişiden oluşan bir ordu oluşturarak, bu birliğin idaresine kendi aşiretinden Ali Haydar'ı, yine Şam merkezli iki bin kişiden oluşan Cumhuriyet Muhafızları birliğinin yöneticiliğine kendi kuzenlerini getirir. Kardeşi Cemil Esed'i, Lazkiye'de bulunan Nusayrileri muhafaza ile görevlendirerek dört bin kişilik Murtaza Milisleri'nin yöneticisi yapar. Cemil Esed'in oğlu Feyyaz, başka bir akrabası Muhammed Esed de yine önemli görevlere yerleşir (Ma'oz, 1991: 92-97). Ancak Hafız Esed'in en yakınlarına karşı dahi sürekli tetikte durduğu ve kim olursa olsun rakip olabilecek ve egemenliğini tehdit edebilecek kişileri ise zamanla yönetimden ve kendinden uzaklaştırdığı vurgulanmalıdır. Hafız Esed'in göreve gelmesinin ardından istihbarat ve ordu teşkilatlarında önemli görevlere yerleştirdiği kardeşi Rıfat Esed, 1982'deki Humus ve Hama isyanlarını da bastırmıştır. Hafız Esed'in rahatsızlandığı bir dönemde Esed, ülkeyi bir grupla yönetmeye başlar ancak bu yönetim döneminde bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılmaya çalışılır. Bu darbe girişiminin başında ise kardeşi Rıfat vardır. Darbenin bastırılmasının ardından Hafız Esed, kardeşini sürgün etmiş ve onun yürüttüğü görevleri yalnızca sembolik olarak bırakmıştır (Vurmay, 2011: 62).

Yukarıda bahsedilen ordu ve parti tarafından güçlendirilmiş “otoriter tekçi” yönetimini korumak ve sürdürebilmek için istihbarat servislerini geliştirmeye çabalar ve 1970'li yılların sonuna gelindiğinde yaygın bir istihbarat ağını kurmuş olur. Bu çoklu istihbarat veya güvenlik servisleri (*mukhabarat*) kullanılarak rejim, muhaliflerden ya da yabancı güçlerden gelebilecek muhtemel tehditleri önlemeye ve kontrol etmeye çalışır. Yalnızca bununla da kalmaz, göreve başlayacak yeni memur aday ve atamalarında istihbarattan bilgiler alınır ve hatta küçük suçlar dahil olmak üzere suça karışan herkesin bilgileri dosyalanır. Muhaberat çalışan memurlara 1970 ve 1980'lerde gerçekleşen İslamcı isyanların ardından özel yetkililer verilir. Bu kurumların kontrolü ise devlet başkanının elindedir (Hinnebusch, 2011: 111).

Hafız Esed rejiminin mezhepçi karakteri ve ait olduğu kan ve kabile bağlarına olan düşkünlüğü onun Alevi menfaatlerini önceleyen acımasız bir diktatör olarak anılmasına neden olur. Suriye'de özellikle orduda görevli Alevi subayların ve personellerin yoğunlukta olduğu askeri birimlere sırtını dayayan rejim, üç ana yörünge üzerine kuruludur; dini inanış açısından alevi, görünüş ve sorumluluklar yönüyle Suriyeli, içerideki inanç ve mecburiyetler bakımından da Arap kimliğine aitlik. Zira rejimin çekirdeğini Aleviler oluştururken, diğer gruplara ait Suriyeliler bu çekirdeği çevrelemiş ve Araplık duygusu ve kimliği bu yapıya ruhunu, amacını, meşruiyetini vermiştir (Gürson, 2010: 79).

1980-1990 arasındaki yıllara gelindiğinde ise Esed rejimi iki önemli problemle karşı karşıya kalır. Bunlar; gittikçe kötüleşen ekonomik koşullar ve velayet (succession) problemidir. Ekonomik problemler, ekonomide liberalleşme adımlarıyla atlatılmaya çalışılır. Velayet sorunu ise Esed'in büyük oğlu Basil'in Ocak 1994'da trafik kazası nedeniyle vefatının ardından kısmen karmaşık hal almıştır. Baba Esed, oğlu Basil'in vefatından sonra küçük oğlu Beşar'ı iktidara hazırlamak için çabalar. Beşar, girdiği kolejden yüzbaşı rütbesiyle mezun olur ve böylelikle Cumhuriyet Muhafızları Komutanı iken Albay rütbesine yükseltilir. 2000 yılına gelindiğinde ise Hafız Esed'in vefatı ile devlet başkanı seçilme yaşı 40'dan Beşar Esed'in o dönemki yaşı 34'e düşürülür ve önce Suriye'nin yeni devlet başkan adayını daha sonra ise kendisinden başka adayın olmadığı referandumda %92,7 oy alarak tıpkı babası gibi aynı anda Suriye'nin yeni devlet başkanı, Silahlı Kuvvetlerin Başkomutanı ve Baas Partisinin yeni genel sekreteri olarak seçilir (Gürson, 2010: 78). Bu tarihten sonra oğul Beşar Esed'in Arap baharı ile de çokça tartışılacak iktidarı başlamış olur.

BAAS PARTİSİ, ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ VE MEZHEPÇİLİK

Arapçılık ve “Suriyecilik”, 20. Yüzyıl'da çok tartışılan Suriyeli kimliğinin iki farklı ucuna işaret eder. Bu uçlardan biri, bağımsız bir Suriyeliliği inkâr ederek Arap birliği idealini ifade eden Pan-Arabizmdir. Diğer Pan-Suriyecilik olarak ifade edilen ve Suriye'nin doğal sınırlarında, Büyük Suriye (Bilad al-Şam) ve Suriyelilik tahayyülünü anlatmaktadır. Bu ikinci kimlikte, Araplığı ve İslam'ı temsil bastırılarak görmezden gelinir. Bu durum, birçok Suriyeli düşünür ve liderin Arapçılığı ve Suriyeciliği sentezleyen bir zemin arayışı içinde olmaları nedeniyle şaşırtıcı değildir. “Arap Suriyeciler” olarak tanımlanan bu ideologların bir kısmı, Arap birliği vizyonları nedeniyle Arap kimliğine öncelik tanırırlar. Diğer bir kısmı ise bağımsız bir Suriye devletini öncelemeleri nedeniyle “Suriyeli Arapçılar” olarak tanımlanmaktadırlar (Zisser, 2006: 183).

Arap Milliyetçiliği'nin en önemli isimlerinden biri Sati El Husri'dir. Husri'nin millet tanımı kategorik olarak Herder, Fichte ve Ernest Moritz Arendt tarafından geliştirilen kültürel milliyetçilik fikirlerini esas alır. Alman kültürel milliyetçiliğine göre millet, “insanların iradesi”ne ve geçici unsurlara bağlı değildir ve aksine bir milletin bağlı olduğu unsurların nesnel olarak kendi dil cemaati ile tarihinin tutarlılığı olduğu ifade edilir. Bu tanıma göre, bir kimsenin ait olduğu milli kimlik bir tercih değildir. Kişinin kimliğini onun tarihi ile dili belirler ve bu değişmez yani ezeli ve ebedidir (Davışa, 2004: 58). Sati el-Husri gibi Eflak da Arap milletini dil temelinde tanımlamaktadır. Eflak, Arap olmanın Arapça konuşmakla ilgili olduğunu savunur. Bu düşünce,

köklerini 19. yy.'ın ikinci yarısında Ortadoğu'ya ulaşan ve "matbuat kapitalizmi"nin etkisiyle yükselişe geçen, Arapça'nın edebi uyanışı temelinde şekillenen "Arap Rönesansı"nın (Nahda) inşasından almaktadır (Özkoç, 2008: 53).

Suriye'nin geçmişte Fransa'nın mandası olması nedeniyle Arap milliyetçiliğini baskılamaya yönelik politikalarının esasen milliyetçi bir vatan hayalinin oluşmasında itici bir güç olduğu burada tekrar belirtilmesi metnin bütünü açısından faydalıdır. Bahsi geçen itici güç, Fransa'nın sembolik baskısı veya Fransız mandası olunan dönem değil, daha gerçek bir belirleyicilikten kaynaklanır. Yani esasen Suriye-Arap milliyetçilerinin Fransız/batı medeniyetinin üstünlüğüne olan kesin inançlarından ziyade somut başka şartların neden olduğu bir ideal kastedilmektedir. 1920'lerin sonuna kadar kavramsal olarak henüz muğlak olan din esaslı cemaatçilik (*ta'ifiyya*), azınlık, milliyetçilik, vatandaşlık gibi kavramların süreç içerisinde terminolojik ve içerik olarak belirginleşmesinde Fransa, Fransa'nın Suriye algısı ve bunların kamusal alandaki karşılıkları önemli bir referans noktası olmuştur (Altuğ, 2008: 81).

1970'lerde Suriye siyasal hayatına bakıldığında dört temel ideoloji dikkatleri çeker. Birincisi bir varlık sorunu olan ve yukarıda ifade edilen Arap Milliyetçi ideolojisidir (esasen Baas ideolojisi) ve bu ideoloji, Batı'ya karşı reaksiyoner ve savunmacıdır. Hafız Esed'in iktidarını iyice yerleştirmesinin ardından bu ideoloji devlet, bürokrasi ve ordu elitlerinde baskın olarak görülmektedir. İkinci ideoloji ise Büyük Suriye milliyetçiliği, yani bölgeciliktir. Diğer dört ideoloji ile birlikte varlık gösteren üçüncü ideoloji ise Pan İslamcı ideolojidir. 1960'lara gelindiğinde bu ideoloji Nasirist evrimcilik ile radikal ve seküler Baasçılığa karşı geliştirilir. Dördüncü ideoloji, yakın bir tarihte ortaya çıkan Suriye liberal milliyetçiliği olmuştur. Suriye liberal milliyetçiliği, Arap milliyetçiliği hayalinin ölümünü ve Pan Arap düşüncesinin başlangıcının başarısızlığını vurgulamakla birlikte Suriye'de modern politik, sosyal ve ekonomik reformların hayata geçirilmesini savunur (Kara, 2007: 76-78).

Suriye toplumsal yapısının temel dinamiklerinden önemli belirleyicisinin mezhepçilik olduğu yukarıda ifade edilmişti. Ancak burada bahsedilmesi gereken Alevi Hafız Esed'in, özellikle yaptığı askeri atamalarla Suriye toplumsal yapısında halihazırda varolan Sünni-Alevi gerilimini arttırmasıdır (Sluglett 2016: 41). Esasen büyük bölümü Sünni Müslümanların oluşturduğu Suriye'de dini azınlık grupları denildiğinde, diğer dinlere mensup kişiler değil, İslam'ın farklı mezheplerine inananlar kastedilmektedir. Suriye toplumsal yapısında Müslümanlardan sonraki en büyük dini inanç grubu %14,1 ile Hristiyanlardır. Hristiyanlar dışında diğer dini azınlıklar; Müslüman nüfusun %11,5'ine karşılık gelen Aleviler ile %3'ünü oluşturan Dürziler ve %1,5'ini oluşturan İsmaililer'dir. Suriye'deki etnik azınlıklar ise %8,5'i Kürtlerden, %4'ü Ermenilerden, %3'ü Türkmenler ve Çerkezlerden (Van Dam, 2000:17) oluşur. Suriye topraklarının Osmanlı yönetiminde bulunduğu dönemlerde Sünni eksenli bir toplumsal yapı bulunmaktayken bu durum Fransız mandası döneminde değişir. Fransızların "böl ve yönet" politikaları ile aşiret ve mezhep farklılıkları derinleştirilmiş ve siyasi çıkarlar lehine kullanılmıştır. Toplumsal yapıda meydana gelen mezhepsel gerilimler, Suriye'de Sünnileri rahatsız etmiş ve bu süreçte Müslüman Kardeşler'in Suriye şubesi en muhalif grup olarak belirginleşmiştir. Yine bu dönemlerde Baas yöneticilerine yönelik bir çok saldırı ve suikast gerçekleşir. 1979 Haziran'ında bu saldırıların biri Halep topçu okulunda meydana gelmiş, çoğu Alevi 32 öğrencinin ölümü ile 54 kişinin yaralanması ile sonuçlanmıştır (Van Dam, 2000:150). Sünni *Mücahidin* (mücahitler) grubu tarafından üstlenilen bu saldırı Alevilere yönelik gerçekleşir. Saldırının ardından Sünni-Alevi gerginliği artar ve Müslüman Kardeşler grubu başta olmak üzere Sünni Müslümanlara yönelik baskı politikaları uygulanır.

SONUÇ

Manda yönetimi ve bağımsızlık sürecinde yaşanan çatışma ve darbelerin ardından Suriye milli kimliği nihayet Hafız Esed'in (1970-2000) 30 yıl süren yönetiminde inşa edilmeye çalışılır ve O'nun liderliğinden önce zayıf ve istikrarsız olan Suriye, Esed yönetimi ile çevresindeki ülkeler üzerinde de bölgesel, hegemonik bir güç haline gelir. Rejim, mezhepçilik yapmakla beraber Suriye'nin tarihini rivayetlerle anlatarak övünür, bu övünme sırasında Arap İslam'ını ve hatta İslam öncesi ve tarih öncesi dönemi bile Suriye devletinin tarihsel ethoslarını kullanarak yapar. Bu ethosun merkezinde dünya medeniyetlerinin ve Arapçılığın beşiği olan Bilad al-Şam yer alır. Suriye devleti kuruluşunun ilk dönemlerdeki hayal kırıklığının yerini Esed dönemi ile artık modern Suriye devletinin zaferleri ile övünme duygusuna bırakır. Bu durum geçmişi yeniden inşa etme duygusuyla da pekiştirilir (Zisser, 2006:184). Onca yıllık iktidarına ve yüksek seçim oranlarına ve hatta tüm imkanlarına rağmen Hafız Esed'in Suriye'deki sivil güçlerin tamamının desteğini alamamış, tam bir konsensüsle desteklenmemiştir. Bu nedenle Esed'in mezhepçi politikalarının da etkisiyle toplumun Suriye'de siyasete büyük bir ilgisi ve katkısının olduğu söylenemez, aksine Suriye'de siyaset dar bir kadronun kendi içindeki iktidar mücadelesi haline gelir (Şen, 2004:317).

Hafız Esed dönemi hem partinin hem de devletin Parti-Ordu-Devlet üçlü saç ayağı üzerine kurulması ile sürdürülür. Fransız mandası altında yaşanan uzun dönemin ardından Suriye, iktidara yapılan darbelerle dolu bir siyaset sahnesinin hatırı sayılır örneğidir. Esed, tek adaylı seçimlerin yapıldığı siyasi sistemde anti-demokratik yollarla varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle bağımsızlık sonrası kurulan yeni yapı “otoriter tek-adam yönetimi”dir. 30 yıl devam eden iktidarı boyunca da başında olduğu rejimin, inşa ettiği ideolojinin, yaşanan çatışma ve gerilimlerin aynı anda kurucusu ve mağdurudur. Suriye’de çok uzun yıllar süren tek adam iktidarını bu gerilimler üzerinden sürdürdüğü için kurucusudur, ancak kendi inşa ettiği bu farklılıklar Suriye ulus devlet olma sürecini zorlaştırarak geciktirmesi nedeniyle de mağdurudur.

KAYNAKÇA

- Altuğ, S. (2008). “Suriye Arap Milliyetçiliğinde Vatan ve Suriyelilik (1919-1939)”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı 39, 71-94.
- Alkan, S. (2015). “Modern Ulus Devletlerin İnşasında Seküler İdeolojiler: Baasçılık ve Kemalizm Karşılaştırılması”, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Daviş, A. (2004). Arap Milliyetçiliği Zaferden Umutsuzluğa, (Çev: L. Yalçın), Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Duran, M. A. (2021). “Baas Partisi’nin Düşünsel Temelleri ve Suriye Siyasetinde Baas Partisi (1940-1966)”, Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi (5), 219–246. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2142332>
- Devlin, J.F. (1991). “The Baath Party: Rise and Metamorphosis”, The American Historical Review, Vol.96, No.4-5, 1396-1407. 2 Temmuz 2015, eds.b.ebscohost.com
- Gürson, P. (2010). Suriye, Atılım Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Hinnebusch, R. (2011). “The Ba’th Party in Post-Ba’thist Syria: President, Party and Struggle for Reform”, Middle East Critique, 20:2, 109-125. <http://dx.doi.org/10.1080/19436149.2011.572408>
- Kara, M. (2007). “Between Pan-Arabism and Regionalism: Mapping Nationalist Discourses During Hafez Al Assad’s Era in Syria” Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Kaylani, N. M. (1972). “The Rise of the Ba’th, 1940-1958: Political Success, Party Failure”, International Journal of Middle East Studies, Cilt: 3, No, 1, 3-23. 12 Haziran 2015, www.jstor.org
- Koyuncu, A. A. (2013). Arap Baharında Suriye; Milliyetçilik ve Ulus İnşası, Altınpost Yayıncılık, Ankara.
- Ma’oz, M. (1991). Esed: Şam’ın Sfenksi, (Çev. H. Gündüz) Akademi Yayınları, İstanbul.
- İnce, E. (2017): “Suriye’de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Dergisi 1, 261–280. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/330065>.
- Özkoç, Ö. (2008). Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika (1943-1991). Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.
- Picard, E. (2007). “Suriyeli, Iraklı Arap Milliyetçiler ve Kemalizm: Aynı Yöne Yönelme ve Birbirini Perdeleme” (Ed. F. Georgeon, İ. Gökalp), Kemalizm ve İslam Dünyası (Çev. C. Akalın) ss. 56-78, 2.Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Sluglett, P. (2016). "Deadly Implications: The Rise of Sectarianism in Syria". (Ed. Martin Beck, Dietrich Jung, Peter Seeberg), The Levant in turmoil. Syria, Palestine and the Transformation of Middle Eastern Politics. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, ss. 39–55. NY: Palgrave Macmillan (The modern Muslim world), New York.
- Şen, S. (2004). Ortadoğu’da İdeolojik Bunalım Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Van Dam, N. (2000). Suriye’de İktidar Mücadelesi, (Çev. A. İdiz, A. F. Çalkıvık), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Vurmay, H. M. (2011). “Hafız Esed Döneminde Suriye’de Arap Milliyetçiliğinin Dönüşümü”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Zisser, E. (1998). “Appearance and Reality: Syria’s Decisionmaking Structure”, Middle East Review of International Affairs, Vol.2 No.2, 21-29. <http://www.rubincenter.org/meria/1998/05/zisser.pdf>

Zisser, E. (2006). "Who's Afraid Of Syrian Nationalism National and State Identity in Syria", Middle Eastern Studies, Vol. 42, No. 2, ss. 179-198. <http://www.jstor.org/stable/4284441>